Mădălina Botez Stănescu

GRAMATICALIZAREA CONSTRUCȚIILOR *DE VREME CE* ŞI *ÎN VREME CE*: DE LA VALOAREA TEMPORALĂ LA CEA CAUZALĂ

În lucrarea de față îmi propun să analizez construcțiile *de vreme ce* şi *în vreme ce* din perspectiva procesului de gramaticalizare la care acestea sunt supuse. În prezent, *de vreme ce* este folosit, de cele mai multe ori, cu valoare cauzală, însemnând 'din cauză că', însă nu trebuie neglijată valoarea temporală a substantivului *vreme* prezentă în structura actuală *în vreme ce* şi în cea veche *pre vreme ce*. Utilizând un corpus de texte de limbă română veche şi de texte de limbă vorbită actuală, este urmărit traseul parcurs de la valoarea temporală la cea cauzală. Vor fi identificate contexte în care are loc această schimbare de sens („switch context" – Heine 2004: 85), analiză precedată de trecerea în revistă a aspectelor teoretice generale ce țin de procesul de gramaticalizare.

1. GRAMATICALIZARE – ASPECTE TEORETICE GENERALE

În bibliografia românească, conceptul de gramaticalizare s-a bucurat de atenție abia în ultimii ani. În articolul Rodicăi Zafiu, *Gramaticalizare şi pragmaticalizare* (2008), se găsesc numeroase informații referitoare la studierea acestor două procese lingvistice. Autoarea oferă următoarea definiție: „Gramaticalizarea reprezintă transformarea elementelor lexicale în categorii funcționale" (Zafiu 2008: 187).

Pentru cercetătorii străini, acest proces a stârnit interesul cu mai mult timp în urmă. Termenul de *gramaticalizare* este totuşi relativ nou, atribuindu-i-se lui Meillet, care a oferit această denumire în anul 1912, însă fenomenele de gramaticalizare, mult mai vechi decât termenul care le descrie, s-au petrecut atât în stadiile vechi ale limbilor, cât şi în faze mai recente. De exemplu, Narrog şi Heine (2017: 7) susțin că acest fenomen poate fi urmărit chiar şi pentru un corpus de texte din secolul al XVIII-lea. Pentru început, conceptul a fost asociat cu evoluții şi schimbări din domeniul morfologiei, însă, în prezent, sunt luate în considerare şi aspecte legate de pragmatică, de semantică şi de sintaxă – parte indispensabilă pentru studiul gramaticalizării. Studierea procesului de gramaticalizare a reprezentat o parte a unei manifestări împotriva lingvisticii generative care părea că urmăreşte reducerea studiului lingvisticii la principiile sintaxei. Gramaticalizarea a

LR, LXVIII, nr. 3, p. 365–374, Bucureşti, 2019

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

reprezentat o alternativă, întrucât numeroase cercetări ale anilor ’80 şi ’90 s-au concentrat pe probleme legate de semantică, pragmatică, discurs, care reprezentau etape ale proceselor de gramaticalizare (Narrog şi Heine 2017: 7–8).

O definiție care, deşi are o tentă metaforică, reuşeşte să surprindă specificul gramaticalizării este cea dată de Narrog şi Heine într-un capitol numit chiar *Grammaticalization* din volumul colectiv *The Cambridge Handbook of Historical Syntax*. Aceştia consideră gramaticalizarea, în linii mari, un proces care conduce la crearea gramaticii (2017: 7). În lucrarea *World Lexicon of Grammaticalization*, Heine şi Kuteva (2004: 2) afirmă că gramaticalizarea constă în evoluția unei forme lexicale la una gramaticală şi de la formele gramaticale la şi mai multe forme gramaticale sau, aşa cum explica Lehmann în lucrarea *Thoughts on grammaticalization* (2002), gramaticalizarea reprezintă un proces în care un element devine mai gramatical. Lehmann reliefează faptul că gramaticalizarea nu înseamnă neapărat o transformare a conținutului lexical într-unul gramatical, ci poate însemna şi o încercare a unui element gramatical de a avea un statut şi mai gramatical (Lehmann 2002: 8–10). Această evoluție a formelor gramaticale nu este dependentă de construcțiile de care țin, studiul acestui proces putând implica şi analizarea unor segmente de discurs.

Pornind de la definiția dată, Heine şi Kuteva (2004: 2) formulează un prim scop al teoriei gramaticalizării: descrierea felului în care formele şi construcțiile gramaticale se dezvoltă din punct de vedere temporal şi spațial şi oferirea unei explicații pentru structura lor. Conform acestor autori, gramaticalizarea implică patru mecanisme principale care relaționează între ele: desemantizarea (pierderea înțelesului inițial), extinderea (folosirea respectivului element într-un context nou), decategorizarea (pierderea caracteristicilor morfosintactice de formă lexicală) şi eroziunea (pierderea conținutului fonetic). Cu toate că trei dintre aceste mecanisme implică o pierdere de proprietăți (semantice, morfosintactice şi fonetice), Heine şi Kuteva susțin că gramaticalizarea implică şi un mare câştig: posibilitatea de a utiliza formele respective şi în alte contexte.

Procesul de gramaticalizare este unidirecțional: numărul formelor gramaticale creşte. Punctul de pornire este reprezentat de forme şi construcții lexicale concrete care îşi pierd conținutul lexical şi fonetic, putând să fie apoi înlocuite de alte forme. Aşadar, din acest punct de vedere, gramaticalizarea poate fi caracterizată şi ca un proces ciclic (Givón 1979, *apud* Heine, Kuteva 2004: 19). Cu toate acestea, se poate opri în orice moment de evoluție, iar înlocuirea vechilor forme gramaticale cu unele noi nu este obligatorie. De aceea, unii lingvişti au considerat că prima etapă a gramaticalizării, în care procesul se poate opri, este reanaliza (reinterpretarea) unor forme gramaticale (Heine, Kuteva 2004: 3-5).

În cadrul acestei lucrări, atenția este îndreptată asupra structurilor *de vreme ce* şi *în vreme ce* şi a transformărilor pe care acestea le suferă de la limba română veche la limba actuală. Spre deosebire de structura *de vreme ce*, care, aşa cum vom vedea în rândurile următoare, este utilizat numai cu valoare cauzală, *în vreme ce* şi

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

pre vreme ce (prezent în textele de limbă română veche) au capacitatea de a arăta şi timpul. De aceea, dintr-un inventar al proceselor de gramaticalizare din diferite limbi oferit de Heine şi Kuteva, autori ai lucrării *World Lexicon of Grammaticalization* (2004), am realizat o selecţie a transformărilor care au în vedere forme lexicale ce denotă intervale de timp şi care primesc o interpretare cauzală, pentru a arăta că procesul pe care îl dicutăm aici are corespondente în alte limbi (Traugott 1991: 195, *apud* Heine, Kuteva, 2004, 291):

- germana veche: *ut dia wila so* „atât timp cât" > germana actuală: *weil* „deoarece";
- latină: *posteaquam* „după" > în franceză: *puisque* „întrucât", „din moment ce" şi *quand* „când", „deoarece";
- latină: *dum* „când", „atât timp cât", „deoarece" > finlandeză: *kun* „când", „în timp ce", „din moment ce", „deoarece"; în estoniană: *paräst* „după", „din cauza", *kuna* „în timp ce", „la fel ca", „din moment ce", „deoarece" şi în română: *din moment ce*.

În lucrarea *Meaning Change in Grammaticalization*, Regine Eckardt explică trecerea de la valoarea temporală la cea cauzală, având ca exemplu un cuvânt din limba germană: *siþþan*. Iniţial, acesta a fost folosit numai cu sens temporal, fie ca prepoziţie, însemnând 'după', fie ca un conector cu sensul de 'din moment ce'/ 'din momentul în care' / 'începând cu acel moment'. Traugott şi König (1991, *apud* Eckardt 2006: 7) oferă un exemplu care reprezintă acel „switch context" în care valoarea este neclară:

(1) *þa, siþþan he irre wæs & gewundod he ofslog micel þæs folces*
atunci, după ce el nervos a fost şi rănit el a omorât mulţi dintre soldaţi

În exemplul de mai sus este vorba despre un elefant. Sensul cuvântului *siþþan* este ambiguu. Se poate înţelege că elefantul a omorât mulţi dintre soldaţi după ce a fost rănit, dar şi că acesta a fost agresiv din cauza faptului că a fost rănit. Cu toate că termenul avea iniţial doar valoare temporală, a început să fie utilizat şi cu valoare cauzală.

Eckardt (2006: 8) explică faptul că noul sens este influenţat pragmatic, întrucât, pentru a înţelege mesajul transmis, vorbitorii aranjează în minte evenimentele în ordinea desfăşurării (mai întâi, elefantul a fost rănit, apoi acesta a omorât mulţi dintre soldaţi), dar, pentru aceştia, *siþþan* nu mai poartă o informaţie temporală, ci una cauzală.

În limba română, elementul lexical *de vreme ce* a este utilizat din ce în ce mai rar cu valoare temporală, apărând atât în textele de limbă română veche, cât şi în conversaţiile actuale, mult mai mult cu valoare cauzală. Pentru a identifica valorile acestei construcţii şi contextul în care s-a făcut trecerea de la valoarea temporală originară la cea cauzală (acel „switch context" – Heine 2004: 85), am selectat câteva exemple din textele de limbă română veche şi română vorbită actuală, pe care le vom analiza în secţiunea următoare.

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

2. DE LA VALOAREA TEMPORALĂ LA CEA CAUZALĂ

2.1. Valoarea temporală

Contextele în care *de vreme ce* este utilizat cu sens temporal sunt foarte rare. Exemplul prezentat în rândurile următoare (2) surprinde utilizarea lui *de vreme ce* ca element introductiv al unei subordonate temporale şi face parte dintr-o predică de la finalul unei slujbe religioase ținută în anul 2010 de un preot de la Mănăstirea Vlădiceni din Iaşi.

(2) *ce face irodiada? [...] ne pune în față↑ tabloul omului curvar↓ + omu' căzut în concubinaj↑ care face orice compromis. deci↓ (coborând mâna dreaptă din dreptul creştetului spre piept, cu degetele mâinii unite mănunchi)* ***de vreme ce*** *irod călărea această irodiadă↓ + (mâna dreaptă în aceeaşi configurație, mişcându-se spre laterala dreaptă)cumnata lui↓ (punctând sacadat cu degetele mănunchi ale mâinii drepte spre latura dreaptă)dezmățată↓ care îl lăsase pe frate_su↑ + (retrăgând mâna dreaptă spre piept)avea şi obligații (desfăcând simultan palmele spre laterale)față de ea.* (CLRVN 2013: 146)

Fie că vorbim de limba română veche, fie că avem în vedere româna actuală (vorbită dialectal sau standard), substantivul *vreme* este cel mai des utilizat având valoare temporală. Contextele în care se observă această utilizare sunt diverse, după cum se poate observa în exemplele de mai jos.

- Limba română veche:

(3) a. *Spasenie derepților de Domnulu şi scut lor iaste în vreame de scârbi* (CP.1570: 68[r]);
b. *Iubi sufletul mieu să jeluiască județele tale în toată vreamea* (CP.1570: 233[r]);
c. *Şi aşa fiind, multă vreme au trecut tot ei oblăduind acea parte de loc.* (LC 1690: 2);
d. *Câtă vreme fu de a tocmi tara şi a face pace, şi nu tocmiră, ci vru să tocmeasca când nu fu nici de un folos.* (LC 1690: 58);
e. *În vremea aceea stând Isus lângă lacul Ghenisaretului* (CC.1581: 568).

- Limbă română vorbită (dialectal şi nedialectal):

(4) a. *ce s-a schimbat în rolul femeii în ultimii 20 de ani sau dacă e să facem o comparație între cum era pe vremea mamei la aşteptările care sunt de la o femeie?* (SCIIG 2012: 1);
b. *Voiam să vă întreb la voi cum a fost când v-ați căsătorit, nu ştiu, din câte am înțeles majoritatea vă ştiați de ceva vreme* (SCIIG 2012: 31);
c. *ei pregustaseră această stare de nuntă, de bucurie pentru că au trăit o vreme alături de Hristos* (CLRVN 2013: 16);
d. *Omul nu ari timp di pierdut vremea* (TD, 1943, p. 170).

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

În toate exemplele de la (3) şi (4), substantivul *vreme* poate fi înlocuit cu *timp* fără a se schimba sensul propoziției. Exemplul (4d) surprinde un fenomen de redundanță, substantivele *timp* şi *vreme* fiind sinonime, fapt ce accentuează utilizarea valorii temporale.

Substantivul *vreme* este utilizat cu valoare temporală în cadrul unei construcții specifice românei vechi: *pre vreme ce* (5). Această structură este întrebuințată cu sensul de 'în timp ce' sau 'când', introducând o subordonată temporală.

(5) a. ***Pre vreme ce*** *purcese Batar ajutor lui Mihai-vodă de bătură pre turci în Țara Muntenească, au fost trimis craiu o seamă de oşti şi la Lipova* (LC 1690: 50);
b. *Iar Hrizea spătarul,* ***pre vreme ce*** *era Racoți în Țara Leşască, s-au ridicat cu 500 de siimeni* (LC 1690: 100);
c. *Deci cu reaoa a lui slujbă, ce să învățase încă din copilărie, ajuns-au la Matei-vodă vel-armaş,* ***pre vremea ce*** *era şi Țucală vel-vistier* (LC 1690: 121–122).

Substantivul *vreme* apare frecvent şi în construcția *în vreme ce* (6). Vom reveni asupra acestei construcții care, în exemplele de la mai jos, are valoare temporală, însă, asemenea lui *de vreme ce*, poate fi utilizată şi cu valoare cauzală.

(6) a. *Şi LUcru' ăsta↑ + e mai grav↓ că* ***în vreme ce*** *eu mă ocup de limbaju'↑ sau de atitudinile↑ sau de extravagațele [lui Becali sau Vadim↑// ei sunt nişte oameni] care de douăzeci de ani↑ + ne TOAcă din punctu' ăsta de vedere* (CLRVN 2013: 355);
b. *În zi de vrăjbie eu dau-lâ,* ***în vreme ce*** *cându înşela-se-va piciorulu loru* (CP.1570: 418).

2.2. Contexte ambigue

Se observă, aşadar, că substantivul *vreme* prezintă numeroase utilizări temporale, printre care se numără şi structurile *pre vreme ce* şi *în vreme ce*. În ceea ce priveşte construcția *de vreme ce*, nu sunt atestate contexte în care aceasta să fie utilizată cu sens temporal, însă există un număr mare de exemple în care această construcție nu are un sens foarte clar. În rândurile următoare sunt analizate contexte în care sensul structurii *de vreme ce* este ambiguu.

În *Didahiile* lui Antim Ivireanu, *de vreme ce* înregistrează un număr relativ mare de ocurențe, fiind cel mai adesea utilizat cu valoarea cauzală, situații ce urmează să fie discutate la punctul următor (vezi 2.3.). Există totuşi, atât în *Didahii*, cât şi în alte texte vechi, şi cazuri în care *de vreme ce* nu introduce o cauzală, ci o temporală (7).

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

(7) a. ***De vreme ce*** *făcu puiul leului aşa, dar când va veni leul cel mare, ce va face?* (LC 1690: 16);
b. *Cum* ***de vreme ce*** *au dăruit Dumnezeu pre măriia-ta cu domniia după pofta noastră, suntem bucuroşi foarte să ne dăm credința neclătită* (LC 1690: 156);
c. *Şi* ***de vreme ce*** *îngerii îl măresc pre dânsul, cu cântări, neîntorcându-i pre dânşii de la răutate, nici cétele lor să le mai slăvească, dară noi, cu cât mai vârtos să cuvine să-l mărim şi să-l mulțemim pentru véstia cea bună* (AD.1722: 192);
d. *s-au deşchis ceriurile şi au mărturisit Tatăl pre Fiiul, zicând: „Acesta iaste Fiiul mieu cel iubit, întru carele bine am voit”? Deci* ***de vreme ce*** *au mărturisit Tatăl, socotiia jidovii că pentru Ioan s-au făcut glasul acela* (AD.1722: 70–71).

(8) *eu am 7, să zic că* ***de vreme ce*** *avem un salariu bunicel, nu poți să zici că eşti chiar la limita existenței când ieşi la pensie* (SCIIG 2012: 209).

În exemplele de mai sus este greu de precizat care este valoarea construcției avute în vedere. Structura *de vreme ce* poate fi înlocuită cu o construcție precum ‘în timp ce’, astfel încât să se realizeze, prin aceasta, ancorajul temporal al acțiunii prezentate, însă, în acelaşi timp, se poate înlocui şi cu o structură care să introducă o cauzală, precum ‘din cauză că’. Exemplul (8) face parte dintr-o discuție ce a avut loc între câțiva tineri în anul 2006. Având în vedere că exemplele prezintă contexte aflate la o mare distanță în timp, se dovedeşte faptul că structura *de vreme ce* nu şi-a stabilit încă valoarea, existând contexte ambigue atât în secolul al XVIII-lea, cât şi în prezent.

Un aspect care nu se remarcă la o primă lectură a exemplelor date este reprezentat de o fină diferență dintre primele exemple, de la subsecțiunea 3.1. şi cele din această subsecțiune (2.2.). Contextele în care *de vreme ce* introduce o subordonată temporală sunt caracterizate de simultaneitate. Evenimentele din principală au loc *în timp ce*/ *de vreme ce*/ *în vreme ce* se întâmplă şi evenimentele din subordonată. În ceea ce priveşte exemplele (7) şi (8), este dificil de stabilit dacă acțiunile se întâmplă în acelaşi timp sau nu. Totuşi, luând în considerare şi timpurile verbale utilizate, se observă că evenimentele din subordonată par a fi anterioare celor din principală. Am putea afirma, aşadar, că sursa schimbării (*switch context*) este reprezentată de acele contexte în care acțiunile încep să se îndepărteze în timp unele de altele, nemaifiind în raport de simultaneitate.

2.3. Valoarea cauzală

Exemplele următoare surprind utilizări cu valoare cauzală. În contextele de la (9), cauzalitatea este evidențiată şi prin intermediul unor elemente corelative care dau impresia unei urmări sau a unei consecințe.

În exemplele de la (9a) şi (9b), apare structura *drept aceia* care, dacă ar fi înlocuită cu ‘din această cauză’, nu ar schimba sensul comunicării. Aceeaşi

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

explicație poate fi oferită şi pentru exemplul (9f) în care structura *pentru aceasta* are aceeaşi funcție ca structura *drept aceia*. În limba română veche, există şi contexte în care *de vreme ce* este însoțit de conjuncția concluzivă *deci* (9c, d), fie în varianta veche, înainte de a se fi gramaticalizat – *de aici*, fie în cea actuală. Frazele capătă un caracter concluziv, dar prezența lui *deci* ajută şi la păstrarea trăsăturii [+ cauzalitate].

Contextele exemplificate în (9d, e) sunt asemănătoare, *dară* fiind un element caracteristic limbii vorbite care se comportă ca *deci*. Poziționat tot la începutul frazei şi în imediata vecinătate a lui *de vreme ce* (9e), elementul *dară* accentuează ideea de consecință. Mai mult, în exemplele (9e, f, g), apare şi locuțiunea conjuncțională *pentru ca să* care evidențiază şi faptul că evenimentele nu sunt simultane (un eveniment s-a întâmplat în trecut *pentru ca să* aibă loc un alt eveniment în prezent).

(9) a. *Drept aceia şi noi, smeriții robii tăi, mare mucenice Dimitrie, te rugăm,* ***de vreme ce*** *într-atâta cinste te-ai învrednicit Dumnezeu* (AD.1722: 175);
b. *Drept acéia zic şi eu către dumneata (cutarele) şi către célialalte iubite rudenii să încetați întristarea şi să părăsiț lacrămile,* ***de vreme ce*** *s-au odihnit în Domnul această cinstită cocoană ce să pomenéşte astăz* (AD.1722: 185);
c. *Nu va mai putea de-aciia să ceară de la feciorul lui,* ***de vreme ce*** *n-au luat nemică până au fost tată-său viu* (Legi Mold: 71–72);
d. *Deci dară de iaste aşa, nu iaste nicidecum minune,* ***de vreme ce*** *acestui dumnezeesc Testament toate ce sunt în sânul credinciosului* (AD.1722: 261);
e. *Dară* ***de vreme ce*** *s-au săvârşit pentru ca să trăiască în veci, pentru ca să se bucure, împreună cu îngerii, pentru ca să se nască de a doa ora, în ceriu, ca finixul, ce trebuesc lucrămele?* (AD.1722: 183);
f. *Şi* ***de vreme ce*** *între célialalte faceri de bine sunt folositoare cérerile sfintei besérici şi rugăciunile celor credincioş, pentru ca să câştige fieştecare creştin fericirea cea neschimbată, pentru aceasta vă pohtesc pre toț* [...] *să ziceț cu un glas şi cu o inimă, toț deodată, Dumnezeu să o iarte şi să o fericească, pentru ca să învrednicească şi ea şi noi toți* […] *să ne veselim împreună întru împărățiia ceriului* (AD.1722: 184);
g. *datoriia cea părintească ce am către dragostea voastră m-au îndemnat astăzi de am venit aici, pentru ca să vă cercetăm sufleteşte,* ***de vreme ce*** *m-au rânduit Dumnezeu ca pre un nevrednic să vă fiu păstor* (AD.1722: 26).

Cu toate că timpurile verbale utilizate în exemplele de la (10) nu indică anterioritatea, se poate deduce faptul că evenimentele nu sunt, totuşi, simultane. Acest aspect bazat pe înțelegerea logică a acțiunilor prezentate ne indică faptul că *de vreme ce* se comportă ca un element ce introduce o propoziție cauzală.

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

(11) a. *cel mai ales eşti măriia-ta, preaînălţate doamne, carele mai mult decât toţi te temi de Dumnezeu,* ***de vreme ce*** *mai mult decât toţ te închini lui* (AD.1722: 149);
b. *Cela ce va fi scutealnic să nu plătească vamă,* ***de vreme ce*** *i-au dat Dumnedzău un dar ca acesta, poate să să bucure şi să să veselească cu acest bine* (Legi Mold: 72);
c. ***De vreme ce*** *nu să va arăta un lucru ales pentru această preacurvie, bărbatul nu va lua nemică den dzeastrele muerii-şi* (Legi Mold: 113);
d. *Cela ce să va împreuna cu singură muiarea sa într-alt chip, iară nu cumu-i obiceaiul muerilor, răspunsu lui iaste de ispravă să-i facă moarte şi nu-i va folosi de-are cât şuvăi,* ***de vreme ce*** *iaste mai grea aceasta greşeală* (Legi Mold: 142);
e. ***de vreme ce*** *părinţii sunt decedaţi↑ n-aveţi CONCUrenţi* (IVLRA 2002, pag 204);
f. *nu are încredere în mine şi în relaţie* ***de vreme ce*** *crede că dacă mă duc cu prietenele, eu ştiu, nu îl mai iubesc sau cine ştie c...* (SCIIG 2012: 10).

Exemplul de mai jos prezintă un context ambiguu. Fraza poate fi interpretată atât temporal, cât şi cauzal, însă varianta a doua este probabil mai apropiată de realitate. Se pare că structura *în vreme ce* trece printr-un proces asemănător structurii *de vreme ce*, având în vedere că, în româna veche, introduce o temporală (6b), iar în prezent se comportă ca o conjuncţie ce introduce o cauzală.

(12) *Eu nu mai pot spune↑ iertaţi-mă↓] despre PD-L şi PSD că ar fi nişte partied demoCRAtice↓* ***în vreme ce*** *acelea sunt* extremiste (CLRVN 2013: 350).

3. CONCLUZII

Contextele în care locuţiunea conjuncţională *de vreme ce* are valoare cauzală nu sunt cu mult diferite de contextele în care apare cu valoare temporală. De altfel, valoarea temporală este foarte rar întâlnită în prezent. Aşadar, *de vreme ce* parcurge abia primul stadiu al gramaticalizării: desemantizarea (îşi pierde înţelesul iniţial), netrecând la stadiul al doilea: extinderea (să fie folosit în contexte noi). Există totuşi câteva elemente coocurente care ajută la evidenţierea trăsăturii [+ cauzal]: *drept aceia*, *deci*, *de-aciia*, *dară*, *pentru aceasta*. Un traseu asemănător este parcurs şi de structura *în vreme ce*, însă, spre deosebire de construcţia *de vreme ce*, aceasta este utilizată mai des cu valoare temporală. De asemenea, atunci când evenimentele din regentă şi din subordonată nu mai sunt simultane, utilizarea acestor locuţiuni conjuncţionale se îndepărtează de interpretarea temporală.

Vorbitorii folosesc aceste structuri din ce în ce mai rar cu sensul lexical (temporal). Un argument pentru această utilizare este atestarea construcţiei *de*

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

vreme ce în *Dicționarul limbii române* (DLR 2010: 5796), în care se menționează că are scopul de a introduce o propoziție cauzală.

Pentru a întocmi un corpus cât mai bogat care să permită o analiză amănunțită a procesului de gramaticalizare avut în vedere, au fost cosultate şi texte dialectale din diferite zone ale țării, însă nu s-au înregistrat ocurențe. Acest aspect este remarcat şi de Magdalena Vulpe (1980: 197–203) care menționează şi structurile *de vreme ce* şi *în vreme ce* printre elementele neînregistrate în textele dialectale. Conform autoarei, printre cele mai frecvente conective prin care este introdusă subordonata cauzală se numără: *că*, *pentru că*, *fiindcă*, *dacă*, *unde*, *cum*, *când*, *din moment ce*.

SURSE

AD.1722 Antim, Ivireanul, *Didahii*, în Antim Ivireanul, *Didahii*, text reprodus după *Opere*, ediție de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

CC.1581 Coresi, *Carte cu învățătură*, ediție de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co., 1914.

CLRVN Hoarță Cărăuşu, Luminița (coord.), *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.

CP.1570 Coresi, *Psaltire.* Ed.: Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589*, ediție de S. Toma, Bucureşti, Editura Academiei, 1976, 35–662.

IVLRA Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie,* 2002.

LC 1690 Ludescu, Stoica, *Letopisețul cantacuzinesc* 1290–1690, ediție critică de C. Grecescu şi D. Simionescu, Bucureşti Editura Academiei, 1960.

Legi Mold *Carte românească de învățătură 1646*, ediție critică, (coord. Andrei Rădulescu), Bucureşti, 1961.

SCIIG Mazilu, Florentina, *Strategii de comunicare în interviul individual şi de grup. Corpus. Teză de doctorat,* Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, 2012.

TD Petrovici, Emil, *Texte dialectale*, Sibiu, 1943.

BIBLIOGRAFIE

DLR [= DA] – *Dicționarul limbii române*, tomul I, *A–B*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

Eckardt, Regine, *Meaning Change in Grammaticalization*, Oxford, Oxford University Press, 2006.

Heine, Bernd, Tania Kuteva, *World Lexicon of Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

Lehmann, Christian, *Thoughts on grammaticalization*, ediția a doua, Philosophische Fakultät Universität, 2002.

Narrog, Heiko, Bernd Heine, „Grammaticalization”, în Ledgeway, Adam, Ian Roberts, *The Cambridge Handbook of Historical Syntax*, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, pp. 7–27.

Vulpe, Magdalena, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1980.

Zafiu, Rodica, „Gramaticalizare şi pragmaticalizare”, în Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), *Actele celui de al 7-lea Colocviu al Catedrei de limba română (7–8 decembrie 2007)*, Bucureşti, Editura Universității, 2008, pp. 187–194.

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)

GRAMMATICALIZATION OF THE CONSTRUCTIONS
DE VREME CE AND *ÎN VREME CE*: FROM THE TEMPORAL TO THE CAUSAL VALUE

(Abstract)

This paper analyzes the change affecting the structures *de vreme ce* and *în vreme ce*, in their passage from a temporal value to the causal value. The structure *de vreme ce* can introduce a causal clause in old and Modern Romanian. The temporal value of this construction is very rare while *în vreme ce* appears in modern Romanian with both values. The context that favors reanalysis is the presence of some words that give the contexts a conclusive meaning.

We cannot talk about a complete process of grammaticalization because these structures only go through the first stage, losing their original meaning.

Keywords: grammaticalization, temporal value, causal value, old Romanian.

Cuvinte-cheie: gramaticalizare, valoare temporală, valoare cauzală, limba română veche.

Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti
Strada Edgar Quinet, nr. 5–7
Institutul de Cercetări al Universităţii din Bucureşti
madalynabotez@yahoo.com

BDD-A31558 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:55:51 UTC)